

Recenzió: *Psyciatria Hungarica* 2011, 26:274-6.

Füredi János: A kényszer kapui

Bevallom, amikor felkérést kaptam ennek a recenzióknak megírására, az első, „zsigerből támadt” gondolatom valamiféle diplomatikus elutasítás volt. A könyvet akkor még nem olvastam, csupán az év eleji Pszichiátriai Vándorgyűlés alkalmával lapozgattam a Medicina Könyvkiadó pultján. A néhány percnyi olvasgatás alatt kifejezett érdeklődésem támadt elolvasására, tehát nem a mű volt az oka. Valahogyan azt gondoltam, hogy személyes viszonyunk nem igazán tesz alkalmassá a feladat tisztességes megoldására.

Kik készítenek általában recenziókat (ajánlásokat, laudációkat, előszókat, bevezetőket, zárszavakat stb.)? Egyértelmű baráti kapcsolatban lévő pályatársak (mi nem vagyunk azok), együtt, vagy egy ügyért fáradozók (mi csak tágabb értelemben vagyunk azok). A fennálló szelíd kényszerézésen (János nemrégiben – tudtomon kívüli felkérésre – méltató szavakkal ajánlotta könyvemet e rovatban) és a kreatív szellemi kalandok iránti vonzalmamon kívül végül is találtam olyan szempontokat, amelyek megfordították döntésemet.

Jánossal több évtizedes a szakmai ismeretségünk. Sohasem tevékenykedtünk együtt, bár - a „nyomában” – én is dolgoztam. Például 10 évig (1976-86) a Lipótmézön. Én azonban pályám további szakaszaiban a másik szekértábor (majdnem ellentábor) írtam, a Semmelweis Egyetem Pszichiátriai klinikájának tagja voltam. Ráadásul az én érdeklődési köröm az elme- és az ideggyógyászat határterülete, János szakmapolitikai tevékenységének egyik jelentős célja viszont (a Lipóton belül és általában) éppen a két szakterület lehető legteljesebb elválasztása volt. (A spirális fejlődésnek megfelelően a mára már avitt ideg-elmegyógyász /Nervenarzt/ fogalmából a *teljes* különválás amúgy lehetetlen koncepciója után most a világ több fejlett országában *neuropszichiátria* szakképesítést lehet szerezni.) Az évek-évtizedek során azonban ebből (vagy másból) személyes konfliktusunk sohasem támadt. Sőt! Már nyugdíj közeli,- utáni korunkban kifejezetten közelebb kerültünk egymáshoz. Közös régi szálak kerültek elő, és fehér asztal mellett érezhetően egyre kellemesebben éreztük magunkat (ebben mindkettőnk csodálatos feleségének is szerepe volt és van). Töprengésemet azzal zártam le, hogy az olvasó számára a könyv ajánlása a recenzor és a szerző sajátos kapcsolatából adódóan a szokásosnál talán érdekesebb és feltétlenül hitelesebb lesz.

A kényszer kapui alcíme pszichokrimi. A szerző szabadkozik is emiatt (mármint hogy műve nem *igazi* krimi), pedig szerintem nem kellene. Magam is úgy vélem, hogy a hazai elmeorvoslás elmúlt negyven-ötven évének története a krimi csaknem összes elemével rendelkezik. Talán én hozzátenném: krimi sorozat. Azaz, a történet egyik szálának elvarrásával egyidejűleg több új ösvény nyílik, újabb kevésbé magyarázható történésekkel. A tettesek nem kerülnek elő, a szereplők és a szemlélők sem értik pontosan a fejleményeket (sajnos nemegyszer a betegek sem). Mindenki jót akar a maga módján, bizonyos logika mentén tesz, a vége mégis katyvasz (ez viszont már nem a jó krimi tulajdonsága).

János azt állítja első mondatában, hogy könyve nem memoár és nem tudományos dolgozat. Ezzel sem értek egyet. Memoár ez, memoár a javából! Kevés olyan – a szakmai közösség által elfogadott és nagyrabecsült kollégát ismerek, aki az „átkosban” kint is volt meg bent is, azaz a mindennapi orvosi gyakorlat, az oktatás és a kutatás oldaláról, és az államigazgatás intézményéből és szemüvegén át egyidejűleg élte át (és alakította is egy kicsit) az eseményeket.

Ha úgy tetszik, hát tudományos dolgozat is. Persze nem pszichiátriai, hanem szakmatörténet-tudományi. Vallom, hogy minden korosodó ember a történelmi, hely-, ipar-, tudomány-, művészet-, néprajz- és politikatörténeti örökség hordozója, felbecsülhetetlen – és jelenleg gyakorlatilag kiaknázatlan - értékek lelőhelye. János most a pszichiátria hazai

történetének évtizedeiből írja le a benne rögzült emlékeket. A puzzle nem teljes, de ez nem is várható el. Az elolvasás (és eltöprengés) után a szakemberek majd beillesztik a hiányzó elemeket saját emlékezetükből. Az is lehet, hogy egyesek formázata nem pontosan illik a meghagyott lyukakba. Legyen ez az ő bajuk!

Igazi eklektikus munka. Olyan, mint a méltán híres nagykörúti bérházaké. Itt is, ott is lehet bírálni a műfaji keveredést. Ebben az esetben például a szabad szövegbe helyezett dokumentumokat, tervezeteket, leveleket, egy-egy tudományos igényű elemzést, cikket. A könyv elolvasása után ezek különös módon mégis összeállnak az olvasóban, és egymás kiegészítőjévé válnak (mint az azonos épületen megtalálható gótikus vízköpőre vagy barokkos díszítésre emlékeztető stukkók és az ablakok fölött ívelő mini timpanonok sajátos egysége).

Mit tudhatnak meg a nem szakértő olvasók az elmeegógyászatról Füredi szemüvegén át? Sok fontos és a laikusok körében kevésbé közismert alapigazságot. Például azt, hogy a szociálpszichiátria nagyon is komoly, tudományosan megalapozott szakterület. Azt, hogy az elmebetegek egy része elsősorban a közösségi alkalmazkodás kényszerétől szenved. Ezért tehát az elmeorvoslás nem művelhető tisztán biológiai alapon. Továbbá azt is, hogy a klinikai lélektan bizonyos szintű szakismerete elengedhetetlen az elmeegógyászatban. (A szakembereknek írott üzenetekről most nem beszélek. Füredi visszaemlékezésének minden sora fontos forrásanyag a szakmai folyamatok történetiségének megismeréséhez.) Végül, de nem utolsósorban: ez a könyv is jelentős adalék a Lipótmező most már lezártnak tekinthető történetéhez. Nem pártatlan, de miért is lenne az?

Mit tudhatunk meg Füredi Jánosról? Könyvének tényanyaga messzemenően igazolja azt a (még a vele nem együttműködő kollégák körében is egyöntetű) véleményt, hogy egészen rendkívüli szervezőképességgel rendelkezik. A pszichiátria számos mai érdekképviseleti, vagy egyéb fontos kiegészítő intézménye, alap összefoglaló anyagai, tervezetei töretlen személyes kezdeményezőkézsége és kitartása nélkül nem jöttek volna létre, illetve nem élték volna túl a sokszor személyes indíttatású és kézi vezérlésű „felső” döntéseket. Saját személyét, magánéletét azonban nem mutatja fel az egyébként kifejezetten személyesre vett fél emberöltőnyi történetben. Föltűnő szűkszavúsággal csupán néhány meghatározó családi élményt említ meg. Például - kisgyermekként – lélektani szempontból megrázó módon történő megmenekülését a koncentrációs táborból, vagy az édesapja iránti hallatlan tiszteletét.

Nem állhatom meg, hogy ne tegyek itt egy személyes szakmai megjegyzést. Biztos vagyok benne, hogy János szervező munkájában és sikereiben a - könyvben sem titkolt - színház iránti vonzalma és lelkesedése alapvető szerepet játszott. (A könyv egyik fejezete például a jó tudományos előadás követelményeivel foglalkozik.) Innen már csak egy kisebb szakmai ugrás a közösségi kommunikáció felé való fordulás. Ebből a szempontból lényegesnek tartom még a kultúra és a művészetek iránti általános érdeklődését, amelyet személyesen is igazolhatok. Ha ilyen széles szociális elköteleződés kivételes szervezőképességgel párosul, a szakmai siker garantált.

Füredi szakmai alapszemlélete, gondolkodásmódja a mai vezető oktatók és klinikusok, (és persze a szakmai döntéshozók) példaképe lehet: az oktatás és a (klinikai) kutatás színvonala az eredményes mindennapi gyógyítás minőségének záloga.

A kényszer kapui érdekes olvasmány mindazoknak, akik a hazai elmeegógyászat kifejezetten izgalmas elmúlt négy-öt évtizedére kíváncsiak. Stílusa, nyelvezete szerencsére emészthetővé teszi a mondanivalót és a fontos társadalmi üzeneteket a nem szakmabeliek számára is. És a tények és adatok mögött - szándékolt félárnyékban - ott áll maga a krónikás.